

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:13

Geliş Tarihi:14.06.2018

Kabul Tarihi: 24.06.2018

Sayfa:432-451

ISSN: 2147-8872

PLATON'UN ŞÖLEN'İ BAĞLAMINDA EROS KAVRAMI İLE TASAVVUFTAKİ AŞK KAVRAMI

Süleyman Dönmez*

Hüseyin Adem Tülüce**

Zafer Çaylı***

Özet

Biz bu çalışmamızda Batı medeniyetindeki sevgi ile doğrudan bağlantılı çeşitli kavramları ele alıp İslam medeniyetinde var olan kavramlarla karşılaştırıp aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Diğer yandan sevgiyi edebiyat ve tasavvufta olduğu gibi duygunun konusu değil düşüncenin konusu yapmaya gayret göstereceğiz. Bu çerçevede Batı düşünce tarihinde kullanılan “eros”, “agape”, “philio” ve “storge” kavramlarının açıklamasını yapıp aralarındaki anlam farkları ile ilişkisine dikkat çekeceğiz. Bununla birlikte merkeze aldığımız sözcük “eros” olacak. İslam medeniyetinde kullanılan “muhabbet, aşk, sevgi” gibi kavramları açıklayıp Batı’da kullanılan benzer kavramlarla olan anlam farklılıklarına değineceğiz. Burada ise merkeze aldığımız sözcük “aşk” olacak. Ayrıca “eros” ve “Afrodit” kavramlarını “nous” ve “logos” kavramları çerçevesinde çözümleyeceğiz. “Eros”u “nous” bağlamında harekete geçirici içsel güç olarak değerlendirirken “afrodit”i ise “dile gelen dışsal logos” olarak değerlendireceğiz. Bu karşılaştırma sürecinde İslam medeniyetinde kullanılan aşk kavramının “eros”la olan benzerliğini ve “muhabbet” kavramının “logos”la benzerliğini ortaya koymayı deneyeceğiz.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0003-4251-6665, suelocan@gmail.com

** Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, orcid.org/0000-0003-3999-739X, hatulucu@mynet.com

*** Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, orcid.org/0000-0002-6137-4626, zafercayli0@gmail.com

Çalışmamızın merkezine Platon'un Şölen adlı eserindeki "eros" kavramını aldık. Şölen'de Platon "eros"un farklı tanımları ve özelliklerini ortaya koyar. "Eros", esas itibariyle içsel hareket ettirici bir tinsel güçtür. Bu tinsel güç, varlıklar üzerinde farklı şekillerde tezahür eder. Burada "nous" kavramı üzerinden "eros" kavramını açıklamaya çalışacağız. "Eros"un farklı varlıklardaki tezahürünü ele alırken "afrodit" in maddi yani tinsel boyutu üzerinde duracağız. "Afrodit"teki bu tinsel boyutu ise "logos" bağlamında açıklayacağız. Son olarak günümüz dünyasında "aşk"ın cinsellik ve sevgiden kopuşunu ele alacağız. Modern hayatta nasıl ki görüngüler esas kabul edilmiş ve asıl olandan uzaklaşmışsa "aşk", mutlak bir güzellik olarak insanların hayatından uzaklaşmış ve bir görsel meta haline getirilmiştir. "Aşk" adı altında metalaşan şey ise cinselliktir.

Anahtar Kelimeler: Eros, Şölen, Platon, Aşk, Logos, Nous

THE CONCEPT OF THE EROS AND CONCEPT OF LOVE IN SUFISM IN THE CONTEXT OF THE PLATON'S SYMPOSION DIALOGUE

Abstract

In this study, we will discuss various concepts directly related to the love of Western civilization and compare similar concepts related to love in Islam civilization and reveal the similarities and differences between them. On the other hand, we will try to make the subject of thought rather than feelings like love, literature and sufism . In this frame we will explain the concepts of eros, agape, philio and storge which are used in the history of Western thought and show the differences between them. Along with that the word we centered on will be eros.

We will show similarities and differences with the concepts used in Islamic civilization, explaining the concept of love and using it in the West. Here we will love the word we have in the center. We will also analyze the concepts of eros and aphrodite within the framework of nous and logos. While Eros regards it as an internal power of action in the context of nous, aphrodite can be considered as an external logos expressed. In this comparison process, the concept of love used in the Islamic civilization is the same as that of Eros which is used in Ancient Greek. We got to the center of our work the concept of eros in Plato's feast. Plato reveals different definitions and properties of eros in feast. Eros is essentially an intrinsic mental force. This spiritual power manifests itself in different forms on beings. Here we will try to explain the concept of eros through the concept of nous. We will emphasize the physical and sensual dimension of aphrodite while addressing Eros' manifestation of the different entities. We will explain this sensual dimension in Aphrodite in the context of logos. Finally, in today's world we will consider love's sexuality and love. In modern life, as the visible principle has been accepted and taken away from the original, love has been turned away from the lives of people as an absolute beauty and

turned into a visual commodity. What is commodified under the name of love is sexuality. Sexuality has been dragged into meaninglessness in the capitalist world.

Key words: Eros, Symposion, Plato, Love, Logos, Nous

Giriş

Aşk, gönlün en geniş hali, sonsuzluğun tınısına dokunuştur. Aşkın mekânı ve zamanı yoktur. Aşk, asıl olan ile görüntüde olan arasında kalan insanın benliğini asıl olana yükseltmek istemesinin adıdır. Aşk, insandır, hayattır. Aşk, insandadır, hayattadır. Aşk, ancak yüce bir ideal etrafında gücünü, derinliğini, berraklığını ve canlılığını gösterme imkânı bulur. O, sözlerden, kelimelerden, konuşmalardan, yazmalardan hem ötede hem beride hem de bunların tam ortasındadır. Aşka, kapılarını sonuna kadar açmak aslında tüm insani varoluşumuzu “anlamli olana yükseltme” çabasından başka bir şey değildir. Aşk, hakikatin kapısıysa umut da bu kapının anahtarıdır.

Kalplerimizin aşkı aynıdır ve aynı yeredir. Ruhumuzun en ince noktalarında aşkımız saklıdır. Güle baktığımızda veya dostla hoş bir sohbet ettiğimizde aşkı hatırlarız. Benliğimizin her yerinde mutlak olan aşkımızın izleri saklıdır.

Düşünce tarihinde, “aşk” konusunda çok farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan ilki, aşkın bir âlemde kaynağını bulduğudur. Tek tek bedenlerde cisimleşen ise bu aşkın âlemdeki yansımasıdır. Bu yansımanın kökenlerine baktığımızda aşkın kaynağını müşahede ederiz. Bu yansıma bazen duygular üzerinden bazen düşünceler üzerinden ve bazen de davranışlar üzerinden kendini gösterir. Aşk, insanın bu dünya da tecrübe edebileceği en zirve deneyimlerden biridir. Aşk, sadece insanların ilişkilerini değil aynı zamanda âlemin varlığını ve Tanrı ile âlem arasındaki ilişkileri açıklamak için merkeze alınmıştır. Felsefe tarihinde Platon, Plotinos, İbn Sina, İbn Arabî, Mevlâna gibi birçok filozof aşk bağlamında düşünceler ortaya koymuşlardır.

“Aşk” ile birlikte kullanılan “sevgi” sözcüğünün yelpazesi o kadar geniştir ki onu bütünüyle kuşatmak mümkün değildir. Türkçemizde sevginin çok farklı tezahürleri olsa da biz, “seviyorum” diyerek sevgimizi ifade ederiz. Bir annenin sevgisi ile bir hayvanın sevgisi aynı olabilir mi? Karşı cinsi sevmekle çocuk sevgisi aynı kategoride değerlendirilebilir mi? Ya da Allah sevgisi, peygamber sevgisi dediğimiz şeyle bir arkadaşı, dostu sevmek aynı olabilir mi? Ben Allah’ı seviyorum cümlesindeki sevmek ne anlam ifade eder? “Ben annemi seviyorum” ifadesindeki sevmek neyi içerir? Burada da görüldüğü üzere sevmek fiili çok farklı bağlamlarda aynı kelime ile kullanılsa da bu sevgiler arasında ciddi anlamda bir fark vardır. Mesela Tanrı sevgisi, mutlak bir sevgiyi ifade ederken insan sevgisi bu mutlak sevginin göreceli bir yansımasıdır. Bir havyan sevgisi, kardeş sevgisi vb. bu sevginin farklı biçimlerdeki görünümüdür. Görüngü olan bu sevgiler mutlak olan sevgiye insanı ulaştırabilecek özellikleri üzerlerinde taşırlar. Tasavvuf edebiyatında olduğu gibi sevgi ilk önce Leyla’yı müşahede etme ve daha sonra Mevla’ya yönelmedir. Burada esas olan parçada bütünü görme diyebileceğimiz Leyla’da Mevla’yı görme süreci vardır. Aslolan mutlak sevgiye götüren diğer tüm görüngü sevgiler, numune olma özelliğini içinde barındırırlar.

Diğer yandan Antik Yunan'da sevgiyi karşılamak için dört terimin kullanıldığı görülür. Bunlar, “philia”, “agape”, “eros” ve “storge”dir. Bu terimlerin anlamlarına bakıldığında hepsinin sevginin farklı türlerini yansıttığı görülür. Sevginin her bir şeklinin doğası birbirinden farklıdır.

“Philia”, candan ve içten sevgiyi ifade eder. Bu sevgi de benim mutluluğumdan ziyade bizim mutluluğumuz ön plana çıkar. Yunanca “philia” ve “sophia” sözcükleri birlikte kullanılır ve anlamı bilgelik sevgisidir.

“Agape”, saygıya dayalı bir sevgidir. Yunan dilinde “aşk” için kullanılan en soylu sözdür. Bu sevgi, hak etme ve bir şeyin değerinden kaynaklanmaz. “Agape”, Tanrı tarafından verilen aşktır. Sevginin bir çeşidi olan “agape” Hıristiyanlar tarafından Tanrı sevgisinden bahsederken kullanılır. “Tanrı sevgidir” (God is love) derken sevginin (love) karşılığı olarak “agape” kullanılır. Yeni Ahit’te, “agape” sözcüğü birçok yerde birçok kez kullanılmıştır. Bu “aşk”, karşılığı beklenmeyen bir aşktır. Sevilen kişi cevap vermezken bile sevmeyi sürdürmektir. “Agape”, koşulsuz sevgidir ve sadece sevilenin iyiliğini istemektir.¹

“Agape” sözcüğünün kökeni İbranice “ahaba”den gelir. Arapça’dan Türkçe’ye “muhabbet” olarak geçen “sevgi” kelimesinin kökü de aynıdır. Hıristiyan inancındaki “sevgi” “agape” temellidir.² İslam düşüncesinde ise “sevgi” “eros” temellidir.

“Storge”, kendi doğasında temelleri olan bir sevgidir. “Storge”, doğal bir sevgi ya da doğal bir yükümlülüktür. Bir köpeği, bir eşi, çocuğunu sevmek türünden bir sevgidir. “Storge”, ailevi sevgi de denilen, bir ebeveynin yavrularını sevmesi gibi doğal sevgidir.

“Eros”, tutkulu ve ihtiras dolu bir sevgidir. Diğer sevgilerde var olan sınır ve yükümlülükler bu sevgide yoktur.³ “Eros”, aşk ve arzu anlamında kullanılır. Grekçe’de “eraô”, tutkun olmaktır. “Erôtikos”, “aşka ilişkin veya aşkın yol açtığı şey, aşka müptela, düşkün, tutkun” demektir. “Eros”, bir güçtür ve her şeyi birleştirir. Hesiodos’ta, “eros” “kaos”tan ilk çıkanlar arasındadır ve her şeyi bir araya çeker. Zeus meydana getirmek istediğinde “eros” şekline dönüşür. Kadim kosmogonyalarda ortaya çıkan bir tür ‘ilk hareket ettirici’dir.⁴

“Eros” ve “agape” arasında bir içsel denge vardır. Bu dengede, bazen “eros” yıkıcıdır ve yapıcı olarak dengeleyen “agape”dir. Bazen de olumlu olan “agape” olumsuz olan “eros” tarafından dengeden çıkarılır.⁵ Burada “eros” ve “agape” arasında ince bir çizgi söz konusudur. “Eros”, sınırı olmayan bir aşkı sembolize ederken “agape” sınırların olduğu bir sevgiyi ifade eder. Hıristiyanlığın sevgisinin, “eros” yani “aşk” değil de “agape” yani sınırları belli bir sevgi olduğunu gözden uzak tutmamak elzemdir. Klasik tasavvufta ise “aşk” merkeze alınır. Hıristiyanlıktaki “agape”, “logos”a dayalı bir sevgiyi ifade ederken İslam

¹https://www.mcleanbible.org/sites/default/files/Multiply-Resources/Chap3/GreekWordsforLoveWS_Chapter3.pdf (22.06.2018)

² <https://www.communio-icr.com/articles/view/eros-and-agap-the-divine-passion-of-love> (Eros and Agape: The Divine Passion of Love - Ysabel de Andia) (22.06.2018)

³https://www.mcleanbible.org/sites/default/files/Multiply-Resources/Chap3/GreekWordsforLoveWS_Chapter3.pdf (22.06.2018)

⁴ PETERS, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, Çev: Hakkı Hünler, 2004, s.161

⁵ MAY, Rollo, *Aşk ve İrade*, çev. Judit Namer, İstanbul, Okuyan Us Yay., 2008, s. 7

tasavvufundaki “aşk” ise “nous” a dayalı sevgiyi ifade eder. Bunun anlamı sevginin kalıplar, şekiller ve ayinler içinde gerçekleşmesi “logos” a dayalı “agape” iken bu şekillerden ve ayinlerden azade olan “sevgi” ise “nous” merkezli olan “aşk” tır. “Agape”, doğası gereği cismani olmayan bir zeminde bulunur. Bundan dolayı da tanrısal sevgiye tanrısal bir yaklaşımdır. Tanrısal sevgiye tanrısal yaklaşım, insanın tensel boyutunu yok sayarak bir aşk tecrübesi yaşamaya çalışmaktır. Hıristiyanlık insanın sadece ruhsal yönünü ortaya çıkarır. Bedensel özellikler Hıristiyanlıkta kötü görülmüştür. “Aşk” a yani “agape” ye ulaşabilmek için cismani tüm özelliklerin terk edilmesi gerekir. Bu nedenle bu tür bir sevgi sınırlar içinde gerçekleşen bir sevgidir. Çünkü sevginin başlangıç noktası çocuksu bir aşktır. Bu, olgunlaşmaya açık olmayan bir aşk türüdür. Aşkta olgunlaşmanın olabilmesi için sınırı aşabilme imkânının olması gerekir.

Tasavvufta kullanılan “aşk” ta ise insan bir bütün olarak kabul edilir. İnsan ne sadece ruh varlığıdır ne de sadece beden varlığıdır. İnsan, bu ikisinin toplamından fazla ve farklı olan bir varoluştur. “Aşk” ın zemini ise tensel olanı yok saymadan tinsel bir yükseliştir. Yani “aşk”, insanın cinsellik zemininden başlayan ve manevi “aşk” a kadar yükselen bir süreçtir. Tasavvuftaki “aşk” ile Platon’ un Şölen diyalogundaki “eros” kavramı bu yönüyle aynıdır. Fakat günümüzde “eros” ne yazık ki fiziksel yönü yani tensel yönü daha ağır basar şekilde kullanılmaktadır. “Eros” un cinsellik boyutuyla sınırlandırılması “aşk” ın bütününe görmemize engel olmaktadır. “Agape” de ise sorun “eros” un olmamasıdır.

Türkçe’ de “aşk”, aşırı sevgi ile bağlanmadır. Arapça’ da ise “aşk” sözcüğü “aşaka” dan gelir. “Aşaka” sözcüğü “sarmaşmak” anlamına gelir. “Aşaka”, bir ağacı saran, besinini ağaçtan alan ve zaman içinde ağacı kurutarak öldüren bir sarmaşıktır.⁶ Bu sarmaşık ağacın kökünden beslenmesine rağmen ağacı sarıp sarmalayan ve ağacı kurutan bir özelliğe sahiptir.

Mutasavvıflar ve filozoflar aşkı âlemin varoluş sebebi olarak telakki ederler. “Aşk”, bir insanın kendisini bütünüyle âşık olduğu kişiye teslim etmesi, sevdiği kişiden başkasını görmeyecek denli ona bağlı olması manasına gelir. Tasavvuf tarihinin ilk dönemlerindeki zahitler ve ilk sufiler, “aşk” kelimesinin bir yönüyle “beşerî sevgi” anlamı taşımasından dolayı, “muhabbet” kelimesini kullanmışlardır. İlk dönem tasavvuf kaynaklarında “aşk” yerine kullanılan “muhabbet”, genel itibariyle “Allah’ a duyulan sevgi” manasında tanımlanmıştır.

“Muhabbet”, sözlükte “hubb” kökünden türemiş bir isim olup “sevmek” anlamına gelir. “Hubb” un zıddı olan “buğz” ise “sevmemek, hoşlanmamak” anlamında kullanılır.⁷ “Muhabbet” kalbe ait bir fiil olup literatürde “muhabbet” ve “hubb” ile “meveddet” ve “vüdd” (vüdd); yaygın biçimde “sevgi” anlamında kullanılmakta, sevginin coşkulu şekli ise “aşk” kelimesiyle ifade edilmektedir.⁸ Muhabbet, “sevgi” manasında kullanıldığına göre “muhabbetullah” ile de Allah sevgisi ve aşkı kastedilir. Bu “aşk”, kulun; gözüyle, Allah’ ın kendisine verdiği nimetlere; kalbiyle, Allah’ ın kendisine olan yakınlık, yardım ve

⁶ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime> (22.06.2018)

⁷ Cemaletdin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dârü'l-Maârif, Kâhire 1119h., hbb maddesi.

⁸ Süleyman Uludağ, "Muhabbet", D.İ.A., c. XXX (386-388), T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2005, s. 386

korumasına; imanı ve yakîninin hakikatiyle de Allah'ın, kendisine hidayet ve inayet nasip ederek -kendisini sevmesine bakmak suretiyle- Allah'ı sevmesidir. Tasavvuf literatüründe “aşk” şiddetine göre “muhabbet, tebettül, alaka, ülfet, hullet, velâ” gibi kavramlarla da ifade edilir.⁹ Mutasavvıflara göre, âlemler içinde aşka yabancı bir zerre bile yoktur. Fakat her yaratığın aşkı kendi istidat ve kabiliyetine göredir. Nefse galebe çalmak için en kestirme yol, “aşk” yoludur. Bununla birlikte “aşk”, ancak yaşayanın tadabileceği, ama asla tarif edemeyeceği bir manevi zevk ve haz halidir. “Hakîkî aşk”, insan ruhunun tanrısal ruhla irtibat haline geçmesidir. Muhabbet hali, kulun Allah'ı, gözüyle Allah'ın kendisine verdiği nimetlere, kalbiyle Allah'ın kendisine olan yakınlığına, inayetine, korumasına ve yardımına, iman ve yakîninin hakikati ile Allah'ın kendisine inayet ve hidayet ihsan etmesi ve kendisini sevmesine bakarak sevmesidir. Bazı mutasavvıflar “muhabbet” kelimesinin “varil, fıçı” gibi içine su konulan kap anlamına da gelen “habb” kökünden türetildiğini ileri sürer. Çünkü kap, su ile dolduğunda başka bir şey almaz. Kalp de su kabına benzer; “sevgi” ile dolduğu zaman sevdiğinden başkasının sevgisi oraya giremez. Seven kimse kalbinde sevdiğini anar durur ve ondan ayrı kalmaz. “Muhabbet”, kulun kulu, kulun bilhassa Allah'ı sevmesi gibi altında “sevgi” türlerinin toplandığı umumi bir cinstir. “Muhabbet”, ona konu olanın şerefine göre yücelir veya basitleşir. “Şevk”, akli başından gitmek, “aşk”, gayret kıskançlık ve kendini helak etmek gibi şeylerin gerekleri arasında “muhabbet” ile ilgili en şerefli türler mevcuttur. Bu yüzden de bunlar irfan ve saadet ehline mahsus olan “muhabbet”e basamak kılınmamışlardır.¹⁰

Sevgi ve aşkın öncesi ve aslı muhabbetir. İslam Tasavvuf kültüründe bu ilişki “aşk muhabbeti, muhabbet de Muhammed'i doğurur” söylemi ile dile gelmiştir. Bu duyusun tezahürü ise şöyledir: “Muhabbet” ile bir “an” gelir, kaynamaya başlanır. Yanıp tutuşulur. İnsan kendinden geçer. Yavaş yavaş “âşık”ın ateşi küllenir ve kişi tekrar “muhabbet” haline dönüşür. Ama ilkinde bilinçsiz bir “muhabbet” hâli yaşanırken, ikincide bilinçli bir “muhabbet” haline geçilmiştir. Bu bir süreçtir. “İlahi sevgi” yürüyüşüdür. “İlahi aşk”, insanoğlunda zihinsel bir süreçle başlar. Daha sonrasında yavaş yavaş duygusal anlamda gözyaşları ortaya çıkar. Gözyaşları, gönülden gelir ve kişiye manevi zevk verir. Öyle bir hal gerçekleşir ki artık gözyaşları sanki bir kahkaha kadar zevk vermeye başlar. İşte bu tevhid (birlik) bilgisinin verdiği huzurdur.¹¹

Aşk, felsefe ve tasavvufun yanı sıra edebiyatın da temel konuları ve kavramları arasındadır. Aşk konusunda oldukça geniş bir kaynakça oluşturulmuştur. İslam düşünce geleneğinde “aşk”, “vahdetin yani birliğin meydana getiricisi olarak görülmüştür. Hak âşığı, maşukunda yok olmuş, pervanenin ateşte yanarak ateş olması gibi birliği tatmıştır. Söz konusu birlik, Ahmed Yesevî'nin “aşk”ı “birlemek” olarak adlandırmasında karşımıza çıkar.¹²

Öte yandan, İlkçağ, Ortaçağ ve klasik İslam felsefesinin temel özelliği, felsefenin öz merkezli bir araştırma olmasıdır. Bu çerçevede İslam felsefesinde öze alakalı sözcükler, “nur,

⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997, s. 12

¹⁰ Erginli Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınları, Ağustos 2006 s; 631-644

¹¹ <http://www.ruhsalvasam.com/tasavvufta-ask-sevgi-ve-muhabbet/> (22.06.2018)

¹² GÜRER, Betül, *Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet'i Ekseninde Tasavvufi Düşüncede İlahi Aşk*, Bilig ,KİŞ/2017/SAYI 80,17-41

akıl, nefis ve ruh”tur. Bu kavramlarla birlikte, felsefî incelemelerde yer alan diğer bir kavram da “aşk”tır. Öte yandan “aşk”, öz merkezli incelemelerde kozmolojik bir öge olarak da görülmüştür. İslam filozoflarından gerek Farabi (ö.950) gerekse İbn Sina (ö.1037) felsefelerinde “aşk”ı, “varlığın birliği ilkesi” yaparlar. Bu yönüyle Tanrı, hem âşık olandır, hem maşuktur, hem de aşkın ta kendisidir.

İslam felsefesi ve tasavvufunda “nefsin birliği”ni yani “vahdet”i gerçekleştirmeye yönelik uygulama ve düşünceler vardır. Bu uygulamaların temel hedefi ise varlığın birliğine erdiren aşktır. Burada “aşk” birleyen ve bütünleyen bir özelliğe sahiptir. İslam düşünce geleneğindeki “aşk” kavramı Eflatuncu gelenekteki “eros”a karşılık gelir. Hıristiyanlıktaki “aşk” kavramı ise “agape”ye karşılık gelir. Çünkü “agape”, insandaki cismani zemini yok sayarken, “eros”, insanı bir bütün olarak görür ve cismani zemini kabul eder. Bunun bir sonucu olarak da Hıristiyanlıkta, azizlik ve azizelik ortaya çıkmıştır. Azizler ve azizelerin evlenmemelerinin nedeni bu “tanrısal aşk”ın (agape) kirleneceği düşüncesidir.¹³

Aşkın kendisi bir sırdır. Bu sırta ulaşmanın yolu varlığı bilmektir. Varlığın sırrını anlamaya başlamak aşk denizine dalmaktır. Varlık denizine dalan insan, varlığın özüne yani cevherine ulaşır. Böylece cevherin ne olduğunu anlar. Bu “öz”ün üzerinde bir engel veya perde vardır. Bu perdenin adı çokluk yani kesrettir. Varlık esas olarak tektir fakat tezahürleri farklı farklıdır. İşte bu tezahürler çokluk âlemine işaret eder. Varlığın bir yönü tektir yani özdür diğer yönü ise çoktur. İşte “aşk”, insanı bu çokluktan tekliğe ulaştırır. Bu çokluk âlemi özü bilmemize engel olur. Görüntüden uzaklaşıp asıl olana ulaşmak için vahdetmeyi/birlemeyi sağlayan aşkı tatmak gerekir. Yani kesreti aşmanın yolu, aşktır.¹⁴

“Vahdet”e yani bütüne ulaşma arzusu, yani gerek rahip ve rahibelerin İsa’ya ulaşma isteği ile gerekse dervişlerin Allah’a ulaşma isteği aynıdır. Aşkta hissedilen kendinden geçme ve kendine gelme arasındaki gidiş gelişlerde saklıdır. Burada kendinden geçerek öteki olmayla kendine gelerek kendi olmak arasında gelgitler vardır. İnsan, bu süreçte kendini tinsel anlamda zenginleştirir. Böylece insan, her aşamada çoğalır. İnsanın bütüne varma yolculuğu kesretten vahdete, kendinden ötekine doğrudur. Kesintisiz olarak kemale isteyen bir yürüyüştür. Sonsuzluktan pay alma isteği veya Tanrıyla bütünleşme ve “bir” olma isteği aşkın temel vasfıdır.

“Leyla ile Mecnun”da olduğu gibi aşkın cinsellik ve sevgi aşamalarını tinsel duygu bağlamına doğru çekmek görüntüyü bırakıp asıl olana dönmektir. Bu noktaya gelen insan davranışlarında ve düşüncelerinde cinsellik ve sevgi aşamalarını olumsuzlar. Bu yok sayan bir olumsuzlama değil, insandaki bu özellikleri kabul ederek yapılan bir olumsuzlamadır. Cinsellik ve sevgi, aşkın bütünlüğü içinde erimiş ve yeni bir bütün ortaya çıkmıştır.

Doğal bir gelişme içinde, süreç cinsellikten sevgiye oradan da aşka doğru açılmakta ve gelişmektedir. Bu aslında parçadan bütüne yani kendinden kendin olmayışa doğru bir yolculuktur. Esas itibarıyla aşk, cinsellik ve sevgiden pay alır. Çünkü “aşk”ın içinde sevgi de vardır. Fakat burada “aşk”, öz olduğu için bilgiyle şekillenmiş değildir. “Sevgi”de ise bir

¹³ ADAMSON,P., TAYLOR,R.C, *İslam Felsefesine Giriş*, çev: Cüneyt Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s.267

¹⁴GÖRKAŞ, İrfan, *Halveti Halifesi Yozgatlı Büyükşeyh Ahmet Efendi’de Aşk Kavramı*, <https://bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/cilt4/445-456.pdf>

şekillenmişlik olduğu için bilgiye dayalıdır. İşte burada aşk, sevginin şekil boyutunu parçalar. Bilgi temelinde yükselen sevgiyle bütünleşerek güçlü bir değişim meydana getirir. Bu aşamada aşk, tensellikten tinselliğe doğru bir dönüşüm yaşar. Bu anlamda aşk, bilgi ile bütünleşerek bir bilinç haline gelir. Aşk, hem cinselliğe hem de sevgiye dayanarak bambaşka bir alana dönüşür ki bu alan tinsel alandır.¹⁵

Platon'un Şölen'i Bağlamında Eros Kavramı

Platon'un Şölen/Sempozyum diyalogunun konusu "eros" yani "sevgi"dir. Konuşma Agathon'un evinde geçer. Konuşmayı yapanlar, Agathon, Alkibiades, Aristophanes, Sokrates, Phaidros, Pausanias, Eryksimakhos'dur. "Eros" hakkındaki konuşma Eryksimakhos'un teklifiyle başlar.

Konuşmaya ilk olarak Phaidros başlar. Phaidros, "eros"un kendisine saygı ve hayranlık duyulan bir Tanrı olduğunu ifade eder. Phaidros için "eros" güzelce yaşamak için yol gösterici bir ilkedir. İşte bu ilke ve ilham, insanları çirkin bir şey yapmaktan utandırır ve güzel şeyler yapmaya özendirir. Çirkin bir şey yapmaktan utanma ve güzel şeyler yapmaya özenme insanda olmasa, ne bir devlet kurulabilir ne de güzel işler başarabilir.¹⁶

Bunun en güzel örneğini Pelias'ın kızı Alkestis, Yunanlıların karşısında gösterdi. Kocasını için ölmeyi göze aldı. Mitolojiye göre Alkestis'in yaptığına sadece insanlar değil, tanrılar dahi şaşırıp beğendiler ve ruhunun Hades'ten dışarı çıkardılar. Buna benzer bir olay Dede Korkut hikâyelerinde de geçer. Masalda Azrail, Deli Dumrul'un canını almaya gelir. Canını almaması için tek bir şart vardır. O da bir başkasının kendisi için canını vermeye razı olmasıdır. Annesi, babası razı olmaz. Sadece hanımı razı olur. Buna benzer masallar ve mitolojiler Anadolu'nun ortak hafızasında mevcuttur.¹⁷

Diyalogda Pausanias, ikinci konuşmacıdır. Pausanias, "eros"un "aphrodite"den ayrılmayacağını söyler. Ona göre iki "aphrodite" varsa iki "eros"un olması gerekir. Bu aphroditelerden ilki "urania" denilen "göksel aphrodite" iken diğeri ise "pandemo aphrodit"tir. "Eros" ta da aynı olay geçerlidir. Bunlardan birisi sıradan kişilerin hayat sürdüğü "pandemos" iken öbürü ise "uranios"tur.

Güzellik, fiillerden değil onların yapılış şekillerinden doğar. Şayet davranışlarımız doğru olursa "güzel" olur, doğru olmaz ise "çirkin" olur. "Eros", sevginin "güzelliğine" yönlendirir. "Pandemos aphrodite", cismani yani tensel sevgiyi sembolize eder. "Göksel aphrodite" ise ruhsal yani tinsel sevgiyi sembolize eder. "Göksel aphrodite" ise Aslolan ruhtur ve bu yüzden kalıcı sevgidir. "Pandemo aphrodite" güzeli severken "Göksel aphrodite" ise güzelliği sever.¹⁸

Üçüncü konuşmacı Eryksimakhos'tur. Eryksimakhos'a göre "sevgi" sadece insanlarda değil tüm varlıklarda mevcuttur. Şunu iyi bilmek gerekir ki bedende sağlıkla hastalık, birbirine benzemeyen ayrı ayrı hallerdir. Birbirine benzemeyen şeylerin arzuları ve sevgileri de birbirine benzemez. Sağlam ve sağlıklı bir bedendeki sevgi, hasta ve zayıf bir bedendeki

¹⁵ VEYSAL, Çetin, *Cinsellik, Sevgi Ve Aşkın Diyalektiği* (<http://www.flisdergisi.com/sayi9/49-76.pdf>) (22.06.2018)

¹⁶ <https://tr.scribd.com/document/135159036/Symposion-Şölen-Platon?> (22.06.2018)

¹⁷ Platon, Şölen. Çev: Cüneyt Çetinkaya, Bordo-Siyah Yayınları, Dünya Klasikleri-Felsefe, İstanbul 2005. age. s.35

¹⁸ Platon, age. s.35

sevgiden farklıdır. Bedende iyi ve sağlam olanın yolunda gitmek güzel iken kötü, yani hasta olana yönelmek çirkindir. İyi bir hekim, beden yapısında öyle bir değişiklik yapar ki, sevginin biri, ötekinin yerine geçer, sevginin olmadığı ve olması gerektiği yerde yaratmasını bilir ya da tam tersine, bulunmaması gerektiği yerden onu koparıp atar. Bedende birbirine düşman olanları dost yapmaya, onların birbirlerini sevmelerine gücü yetmelidir. Birbirini sevmeyen şeyler, soğukla sıcak, acıyla tatlı, kuruyla yaş gibi birbirine karşıt olan şeylerdir. Bunları birbirine sevdirmek ve uyuşturmanın yolunu bularak, Asklepios, hekimlik sanatını kurmuştur.¹⁹

Aynı şekilde hekimliğin yaptığını müzikte yapar. Müzikte, ayrı şeyleri sevgiyle kaynaştırıp uyuşturur. Başka türlü söyleyecek olursak müzik, armoni ve ritim alanında sevgi birleşimidir. Buna karşılık, insanların armoni ve ritimleri kullanışlarında gerek müziği bestelerken gerekse bu besteleri düzenlerken işini iyi bilen bir usta aranır. İşte, “güzel sevgi”, “göksel” dediğimiz, “Urania”ya bağlı dediğimiz “sevgi” budur. Basit olan öbür sevginin tadını çıkarmak için ölçülü, hesaplı olmak gerekir. Bunun gibi hekimlik sanatında hastalanmadan yemek yemenin tadına varabilmeyi sağlamak önemli bir iştir. Bundan dolayı müzikte, hekimlikte ve her şeyde, hem insanî hem de tanrısal işlerde bu iki sevgi gerektiği gibi karşılanmalıdır.

Eryksimakhos’a göre mevsimlere baktığımızda da, bu iki sevgiyi görürüz. Sıcak ile soğuk, kuru ile yaş gibi karşıtlıklar, düzenli bir sevgiye kavuşup uyuşup kaynaştılar mı, insanlar, hayvanlar ve bitkiler için sağlık ve hareket başlar ve bundan zarar görmezler. İşte sevgi böylesine değişik, böylesine yüce, böylesine dünyayı saran bir kudret ve bir bütündür.

Dördüncü konuşmacı Aristophanes’tir. Aristophanes için “aşk” insanları ölçsüzlükten vazgeçirebilen tek güçtür. Aristophanes’in anlattığı mitosa göre insanları ‘ölçülü hale getirmek onları ‘güçsüz’ (zayıf) hale getirmekle mümkündür. Bunun için Zeus insanları kesip ikiye ayırır, böylece onları güçsüz kılar. Bu şekilde insanın iki cins halinde bölünmüş olmasını Aristophanes bir hastalık olarak betimler. İki cinsin bir araya gelmesi olan ‘bütünleşme’ ise, insan doğasının iyileştirilmesidir. İnsan doğasını iyileştiren tek güç de “aşk”tır.

Beşinci konuşmacı Agathon’dur. Agathon’la birlikte “aşk” hakkındaki konuşma felsefi bir boyut kazanır. Agathon, bir var olan olarak “eros”un temel özelliklerini ortaya koyar. “Eros”, en mutlu Tanrı’dır, çünkü en güzelleri, en iyileri odur. Onun hangi yönleri güzeldir? “Eros”un en güzel yönü çok duyarlı ve zarif/ince olmasıdır. Bu nedenle sevginin başına ne gelirse gelsin zorla gelmez, sevgi ne yaparsa yapsın zorla yapmaz; çünkü insan, gönülden isteyerek onun emrine girer. Böylece sevgi, yalnızca adil olmakla kalmaz, en ölçülü varlık da odur. Ölçülü olmak, zevklerin, arzuların dizginlerini elde tutmaktır. Hiçbir zevk de, sevgiden üstün değildir. Madem daha aşağı olan zevkler ve arzular sevgiye boyun eğer ve madem onlara boyun eğdiren de sevgidir; bundan, sevginin ne kadar üstün bir ölçüsü olduğu anlaşılır. Sevgi, insanı avucuna aldı mı, 'bir nefes, şiiirden yoksun da olsa' o insan şair kesilir. Ayrıca sevgi, kaynaşmayı sağlar ve yabanılığa izin vermez. Bizi iyiliğe dost, kötülüğe düşman eder.²⁰

¹⁹ Platon, *Şölen*, çev: Cüneyt Çetinkaya, Bordo siyah yayınları, İstanbul 2018, s.36

²⁰ Platon, age. s.36

Altıncı konuşmacı Sokrates'tir. Sokrates konuşmasına görüşlerini kabul ettiği Diotima'nın sözleriyle başlar. Diotima'ya göre "aşk şeylerin aşkıdır". Bu şeyler bir aşığın "kendisinde eksikliğini duyduğu şeylerdir". Aşkın konusu, âşık kimsenin arzuladığı şeyler, onun sahip olmadığı ve yoksun olduğu şeylerdir. Diotima'ya göre, aşkın bir yoksunluk olduğunu düşünen kimseler için "eros" bir Tanrı olamaz, çünkü "eros" yoksunluk içindedir, iyi ve güzel şeyler ister.

Diotima, "eros"un bir "cin" olduğunu söyler. Sokrates bu "cin"i "Hangi ana ile babadan gelmiş?" olduğunu sorar. Aphrodite dünyaya geldiği gün bütün tanrılar bir şölendeymiş. "Zekâ"nın oğlu "bolluk"ta aralarındaymış. Yemekten sonra "yoksulluk", şöleden payını istemeye gelmiş, kapının önünde durmuş beklemiş. Tanrı şerbeti ile sarhoş olan "bolluk", Zeus'un bahçelerine çıkmış ve bir yerde sızmış. Çaresizlik içinde yaşayan "yoksulluk", "bolluk"tan bir çocuğu olmasını istemiş ve gitmiş, yanına yatmış ve "eros"a gebe kalmış. Bundan dolayı "sevgi", her zaman yoksuldur; çoklarının sandığı gibi, hiç de öyle ince ve zarif değildir; tersine kabadır, pistir, evsiz barksız, yalınayaktır, açıkta, dağda bayırda, kapı önlerinde, yol köşelerinde yatar kalkar. Annesine benzediği için, yoksulluktan kurtulamaz. Babasına benzeyen tarafı ile de hep güzelin ve iyinin peşindedir, yürekli, atılgan, dayanıklıdır, fikirlere, buluşlara düşkündür, ömrü kafa yormakla geçer, bilicilikte, eşsizdir. Bilgi ve bilgisizliğin de ortasındadır, çünkü Tanrıların hiçbirisi bilgi ile uğraşmaz, bilgeliğe özenmez, çünkü zaten bilgedir. Bilgeliğe ermiş bir insan da artık bilgi ile uğraşmaz; bilgisizler de böyledir; ne bilgi ile uğraşırlar, ne bilge olmaya özenirler. Bilgisizlik neden kötüdür? Cahil kişi güzellikten, iyilikten, akıldan yoksunken, hepsinin kendisinde olduğunu zanneder. Bir şeyden yoksun olduğunu bilmeyen kimse, ne diye kendinde olmayanın peşine düşsün? Sokrates, Diotima'ya sorar: "Bilgeler de, bilgisizler de düşmezse, bilginin peşine kimler düşer?" Diotima şöyle cevap verir: "Artık bunu çocuk da bilir; ikisi ortasında olanlar düşer." Tabii "eros" da bunların arasındadır. Bilgelik, en güzel şeylerden biri; "eros" da her güzelin sevgisi olduğuna göre, ister istemez bilgelik dostu filozof olur. Böyle olunca da, bilgelerle, bilgisizler arasında yer alır." En geniş anlamıyla sevgi, her iyi olanı ve bizi mutlu edeni arzulamaktır. İnsanlar bu arzuyu çeşitli yollarla gerçekleştirirler; kimi alışverişle, kimi bedenini sağlamaştırmayla, kimi bilgisini genişletmeyle. Ama biz bu insanlara 'âşık', hissettiklerine de 'aşk' demiyoruz. Sevginin yalnız bir türüne var gücüyle sarılanlar, onu sevginin bütünü sanıyorlar. Sevmek, kendi yarısını aramaktır diyenler var, biliyorum, ama ben derim ki; sevmek, ne yarımı aramaktır ne de bütünü, eğer bu yarım, bu bütün iyi şeyler değilse. İnsanlar, kötü gördükleri yerlerini, kendi elleri, ayakları olsa bile kesmeye razı olmuyorlar mı? Demek ki insan mutlaka kendinden olan bir şeye bağlanmaz, ama her iyi olan şeyi kendimizden, her kötü olanı da yabancı sayarsak, o zaman başka. Her ne olursa olsun, insanlar iyiden başkasını sevmezler.²¹

Bütün insanlarda bedene ve ruha göre üreme gücü vardır. Belli bir yaşa gelindiğinde, tabiatımız doğurmak ister. Bu doğurma, çirkinlik içinde değil güzellik içinde olur. Erkekle kadının birleşmesi bir doğurmadır ve Tanrısaldir, çünkü üreme, çoğalma, ölümlü bir varlığın ölümsüzlüğünü sağlamaktır. Böyle bir iş bozuk düzen içinde olamaz; çirkin, Tanrı düzenine

²¹ Platon, Şölen, s. 42

uymaz, ancak güzelse uyar. Doğurma, sonsuzluğa götürür, ölümlüyü ölümsüz kılar. “İyi” isteyen aynı zamanda ölümsüzlüğü de istemek zorundadır. “Eros”, ister istemez ölümsüzlüğün sevgisidir. Bütün o emekler, sevgiler hep ölümsüzlük uğrunadır.²²

Bu dünyanın güzelliklerinden başlayacaksın, basamak basamak yüce güzelliğe yükseleceksin, güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de, sonunda bir tek “bilgi”ye varacaksın; bu bilgi de, o tek başına var olan salt güzelliğe varmaktan, gerçek güzelliğin özünü tanımaktan başka bir şey değildir.²³

Şölen’in Değerlendirilmesi

Platon (M.Ö. 427-347), Sempozyum/Şölen diyalogu ile “sevgi” konusunda ilk ve en kapsamlı eserini vermiştir. Diyalogda, mutlak güzelliğe yani “auto tu kalon” a giden kademeli bir süreç izlenmiştir. Bu kademeli süreç görece güzellik yani “pros ti kalo” dan başlar ve aşama aşama düşünce güzelliği, davranış güzelliği ve bilgi güzelliğinden mutlak güzellik aşamasına ulaşır.

Ölümsüzlük isteği üreme biçiminde kendini gösterir. Bu, soyun devamı açısından önemlidir. Bu durum hem insanlarda hem de hayvanlarda vardır. Bütün canlılar kendi varlığından kendisine benzeyen bir varlığın ortaya çıkmasını isterler. Üremek, ölümlü bir varlığın ölümsüz olmak istemesinin fiziksel olan yönüdür.

Öte yandan bu yalnızca fiziksel olan üreme ile kalmaz. İnsan için tinsel yani ruhsal bir ölümsüzlük de ister. Bu insanın öldükten sonra arkasında iyi bir eser bırakması şeklinde de gerçekleşebilir. Güzel davranışlar sergilemek ve iyi bir şöhret bırakmak tinsel ölümsüzlüğün diğer tezahürleridir.

Sevginin ve güzelliğin birçok kademeleri vardır. Bu kademelerden ilki izafi güzelliştir. Bu güzelliğe “pros ti kalo” denir. Bu güzelliğin temel özelliği her insanda farklı olmasıdır. Diğer yandan bu güzellik çeşidi zamandan zamana da değişebilir. Bu güzelliğin sürekliliği yoktur. Şimdi güzel olan yarın çirkin olabilir. Veya bana göre güzel olan bir başkasına göre de güzel olabilir.

İzafi güzellik aşamasından sonra düşünce güzelliği gelir. Fakat bu aşamaya geçebilmek için izafi güzellik aşamasını yaşamak gerekir. Öncelikli olarak güzellik aşamasına geçmek için bir güzeli sevmek zorunludur.

Düşünce güzelliğinin ardından davranış güzelliği gelir. Bu noktaya gelen kişi sadece düşünce güzelliğinin yeterli olmadığını müşahade eder. Böylece güzellik düşüncesini eyleme dönüştürmek ister. Bunun sonucu olarak da güzellik bir yaşantı haline gelip ahlaki güzellik olacaktır.

Bir diğer aşama olan bilgi güzelliğinde ise düşünce ve davranış güzelliği daha yüksek bilgileri doğuracaktır. Ulaşılan bu bilgiler güzelliğin özüne dair olan bilgilerdir. Tüm bu aşamalardan geçen insan kemal bir noktaya varacaktır.

Son aşama ise mutlak güzellik aşamasıdır. Bu aşama güzelliğin özünün olduğu aşamadır. Bütün güzellik çabalarının en son gayesi bu mutlak güzelliğe ulaşmaktır. İzafi

²² Platon, Şölen, s. 43

²³ Platon, Şölen, s. 45

güzelle başlayan yolculuk mutlak güzellikle en olgun noktaya varır. Tüm güzellik aşamaları mutlak güzellikten pay alırlar.

Nous Ve Logos Bağlamında Sevginin Maddî ve Mânevî Boyutu

Platon'a göre ancak felsefi bir bakışa sahip olan kimse, ideaların bilgisine giden yolu geçebilir; bu felsefi bakışın adı "eros"tur. "Eros", Yunan "Aşk Tanrısı"nın da adıdır. Platon'a göre "eros", fani insanın maddi dünyanın sınırlarını aşıp manevi dünyaya, ölümsüzlüğe çıkma ihtiyacıdır. Güzel bir bedene duyulan haz, "eros"un en alt düzeydeki tezahürüdür. Platon, Yunanca'da üreme dürtüsü anlamında tensel bir hissi ifade eden "eros" kavramına, manevi ve yüceleştirici bir anlam kazandırır. "Aşk" insanı Platon'ca "İdeaların Bilgisi" diye adlandırılan Mutlak Varlık'a ulaştırır. Tasavvuf ehli de "aşk"ı Mutlak Varlık'a yani Allah'a ulaşmada en önemli vasıta olarak görür. Dolayısıyla her iki anlayışta da aşkın ilk adımı olan sevginin manevi yönünden bahsedilir.²⁴

Platon'a göre duyuşal olandan yüzümüzü çevirip kavramlara bakmamızı öğreten matematik ve müzik, "eros"a giden yolun araçlarıdır. Benzerliğe bakınız ki, Mevlevilerin üflediği neyin sesi, cennetin sesine en yakın maddi algı olarak bilinir; Mevleviler Allah'ı daha yakından hissedebilmek için ney üflerler. Ney semazenin aşkını harlandırır ve vecd içinde yanmakta olan gönül, maşuk olan Allah'ı daha iyi kavrayabilir. Müzik, tasavvufta Allah'a giden yolun temel araçlarından biridir. Alevî semahlarında da bu olgu çok belirgin olarak ortaya çıkar. Alevîler semahlarında bağlama çalarlar ve bu müziği Allah'a ibadette huşu aracı olarak kullanırlar. Bağlamanın sesiyle turnalar gibi dönen canlar sevgiliye, Allah'a doğru kanatlanır, aşk ile süzülür gider.²⁵ Bu yönüyle sevginin maddi âlemden manevi âleme geçişte bir araca ihtiyaç duyması söz konusu olup sevgi aşka dönüşünce bilhassa metafiziksel "nous" tinsel bir hale ulaştınca asıl itibarıyla dinginliğin sağlanması söz konusu olacaktır. Aynı şekilde dinlerin mistik yönüyle dikkat çeken akımlarında ister panteizm olsun isterse vahdet-i vücud/varlığın birliği anlayışı olsun fiziksel âlemden hareketle metafiziksel bir âlemi anlama algılama ve bağlanma kabulü vardır ki bu da "logos" bağlamındaki sevginin "nous" bağlamında bir aşka dönüşmesinde önemli bir anlayıştır. Ayrıca görünen âlemden ontolojik ve epistemik anlamda hareket ederek asıl varlığa-ideaya ulaşma arzusu sevgini aşkın manevi yönüdür.

Platon'a göre bilim, bugünkü anlamda matematik, "eros"a giden yolun bir aracı olması münasebetiyle değer kazanır. Mutlak hakikate ancak "aşk"la ulaşılabilir. Bilimin, Platon'a göre en büyük değeri onun algılarımıza saplanmaktan kurtulup kavramlar üzerine konuşabilmemizi sağlaması ve düşünme yetimizi terbiye etmesidir. Hakikate ulaşmaya çabalarken algılarla sınırlanan ya da manasız işlere takılıp kalan insan bilimle terbiye olacak, daha sonra kendini "aşk"ın ellerine bırakarak İdeaların Bilgisine varabilecektir. Bilimin Platon'daki bu kavramsal konumunun, temel İslam düşüncesiyle paralel olduğunu çok sayıda ayet ve hadisten müşahede edebiliriz. Tasavvufta da bilime ciddi değer verilmekle birlikte bilim aşkla kıyaslandığında hakikate ulaşmada yetersiz ve sınırlı bir araç olarak kalmaktadır.

²⁴ Akıcı, Fatih *Aşkın Boyutları: Platon, Tasavvuf Ve Dede Korkut* | Türk E-Dergi Türk E-Dergi (22.06.2018)

²⁵ Akıcı, Fatih *Aşkın Boyutları: Platon, Tasavvuf Ve Dede Korkut*

Bilimin ve aşkın tabiatlarından yola çıkarak onların kişiyi hakikate ulaştırma güçlerinin mukayesesi bir başka araştırma konusu olabilir.²⁶

“Eros”; kelime anlamı “tutku, aşk, arzulamak özlemek, sevmek, imrenmek, tutku olarak kabul edilen” ve “literatürde felsefe öncesi kozmogonyalarda ortaya çıkan arzu gücü” bağlamında görünür olan kişileştirmelerden biridir. Öte yandan “eros”, orphik kozmogonyalarda ölümsüz tanrıların soyunun da kaynağı olan her şeyi birleştiren bir güçtür. Bu çerçevede “eros” mitolojik öğelerin evliliğini ve doğumunu açıklamak için kullanılan cinsel bir modele dayalı güdüleyici güç olup kadim kozmogonyalarda ortaya çıkan bir tür “ilk hareket ettirici”dir.

Yunan mitolojisinde “eros” ile ilgili farklı kullanımlar söz konusu olup bazen bir “tutku” bazen bir “arzu” bazen de “arkhe” vb şeklinde düşünülebilir. Ancak “aşk”ın kullanımına ilişkin bu farklı kullanımlarda tıpkı Platon’da olduğu gibi insanî bir duygunun kozmolojik bir güç düzeyine yükseltilmesiyle ilgili olduğu dikkat çekicidir.²⁷

“Eros”un “Aphrodit”ten önce var olduğu, sonradan tanrıçanın yanında yer aldığını kabul eden bazı anlayışlar da vardır. Öyle ki, “eros” dünyanın yaratılışıyla ilgili söylencelerde anne babası olmayan ve “khaos”tan dünyaya gelmiş ilk varlıklardan biri olarak anılır. “Eros”, tanrılarla insanlar arasında haberleşmeyi gerçekleştiren, birleşmeyi ve üremeyi sağlayan bir Tanrı’dır. Miletos Kralının kızı “Psyke”ye âşık olur. “Aphrodite”in kıskançlığı yüzünden uzunca süre birbirinden uzak kalan sevgililer, sonunda “Aphrodite”in genç kızı bağışlaması üzerine kavuşurlar. Yaşamı, başta İskenderiye ve Roma sanatları olmak üzere tarih boyunca pek çok şair, ressam ve heykeltıraşın konu olan “eros”, günümüzde cinselliğin simgesi olup Latince adı “amor”dur.

“Eros” ya da “aşk”la ilgili diyalogda Phaidros aşkı kozmolojik bakımdan, başka bir deyişle, var olanların bütününe göz önünde tutan bir evren açıklaması içerecek şekilde değerlendirmekte olup pek çok şair ve düşünür “Eros”u oluşun düzenleyici ilkesi olarak kabul eder. İnsana ait bir duygu olarak görünen sevgi Grek mitolojisinde en eski Tanrılardan biri olup aynı zamanda seven birini tanrısal kılan dönüştürücü bir güç, güzelce yaşamak için yol gösterici bir ilkedir. Bu ilke bir kimseyi sevdiği kimse önünde çirkin şeyler yapmaktan utanarak alıkoyar. Utanma duygusu ve ‘adalet’ bilincinin²⁸, Zeus tarafından, insan soyuna, onun kendi toplumsal yaşamını mümkün kılabilme için verildiğine inanılır. İçinde bir tanrılık ayrıcalığı olan âşıkın, bir takım tutum ve davranışlarından dolayı sevgili önünde utanmaktansa ölmüş olmayı yeğleyecektir. Sevginin bir kimseye sağladığı şey çirkin şeylerden utanma, güzel şeylere düşkünlük cesaret erdemidir. İyi bir âşıktan ve bir âşık için de iyi bir sevgiliden daha iyi bir şey yoktur ve bu ilke güzelce yaşamak isteyen insanlara yaşam boyu yol göstermelidir. Bu diyalogda Tanrılar bir âşık sevgilisini sevdiğinde değil, âşık olunan bir adam aşğını sevdiğinde daha çok hayran kalır, daha çok beğenir ve daha çok bağışta bulunur. Çünkü bir âşık daha tanrısaldir sevgiliden; içinde tanrılık vardır da ondan.”

²⁶ Akıcı, Fatih, *Aşkın Boyutları: Platon, Tasavvuf Ve Dede Korkut*

²⁷ Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev: Hakkı Hünler, Paradigma yayınları, İstanbul 2004., s. 115-116

²⁸ Platon, *Three Dialogues: Protagoras, Philebus, and Gorgias*. Tr. by Benjamin Jowett, New York:2011.,s.15

“Eros” insanların “erdemini ve mutluluğu elde etmelerinde en etkili” Tanrı’dır.²⁹ Bu diyalogda sevginin gerek epistemolojik anlamda gerekse ontolojik anlamda “nous” (gönül) boyutundan bahsedilmesi dikkat çekicidir. Bu anlamda felsefe literatüründe “eros” “logos” bağlamında değerlendirilip maddi bir sevginin aşkın yönüyle değerlendirilirken Platon bu diyalogunda “Eros”a daha ziyade manevi bir boyut katmakta Sempozyum adlı eserinde genel anlamda ise her iki boyutundan da bahsedebilmektedir. Bu yönüyle Platon’un eserlerinde “eros” kimi zaman muğlak bir anlam da ifade etmektedir.

İkinci diyalogda ise Pausanias’ın konuşmasına bir şey, deneyimden bağımsız olarak kendiliğinden iyi veya kötü, güzel veya çirkin olamaz. Eylemleri güzel ve övülmeye değer kılan şey, onların nasıl yapılıyor olduklarıdır. “Aşk”ın ne olduğu onun nasıl yapılıyor olduğuyla değerlendirildiğinde ona moral bir değer atfediliyor. Ontoloji, etik hatta estetik arasındaki ilişki ele alınan konunun ilgili olduğu deneyim içinde kuruluyor. Böylece örneğin dürüstçe yapılan şey güzel, dürüstçe yapılmayan şeyse çirkin oluyor. Bu diyalogda dikkat çeken şey “eros”un bir zaman olduğu ve tek bir şey olmayıp çeşitliliğidir. Yine zaman olan bu aşkın kalıcılık ve geçicilik, ölümsüzlük ve ölümlülük bakımından bir takım çeşitleri vardır ki, bu bağlamda “Aphrodite”nin varlığı “eros”un var olmasına bağlıdır. “Eros” olmadan Aphrodite olmaz. Yine bu diyalogda “Aphrodite” ve “Eros” ilişkisinde aşkın bir maddi boyutu bir de manevi boyutu olup maddi boyutu fiziksellik ve cinsellikle özdeşleştirilirken -ki bu aşkın en aşağı seviyesidir- manevi boyutu ise ruh ile özdeşleştirilerek asıl olan “aşk”ın “manevi aşk” olmasıdır. “Maddi aşk” bayağı bir durum olup zaman bağlamında geçici iken “ruhsal aşk” ise zaman ötesi olduğundan üstün ve kalıcıdır. Bu anlamda “maddi aşk” bir yönüyle “logos”a izafe edilirken “manevi aşk” ise “nous”a izafe edilebilir.

“Nous”a izafe edilen aşkın vermiş olduğu tutku ve sadakat duygusu dolayısıyla bir “erdem” olması dikkat çekici olup bu yönüyle böyle bir “aşk”ın topluma teşvik edilmesi gerekmektedir ki, erdemli bir toplumun oluşmasına katkıda bulunulsun. “Nous” bağlamında “eros”un niteliği kalıcılık olduğuna göre, onun ölçütü ‘zaman’ olup bu sürekli bir mücadeleyi gerektirmektedir. Ancak bu mücadelenin sonunda dostluğa evrilme söz konusu ise, işte o zaman kalıcı hale gelebilir ki, sevgi ilişkisinin kalıcı ve sağlam olduğu ancak oradan esaslı bir dostluk meydana gelince anlaşılıyor. Dostluk bir yönüyle sevgi bağı ile birbirine bağlanan tarafların birbirine köleleşmesini de doğurmaktadır ki, bu gönüllü köleliktir. Öyle ki, Pausanias, “Eros Pandemos” kılavuzluğunda gerçekleşmiş bir aşk bağıyla köle olmayı çok utanç verici bulur. Böyle bir şey ancak “erdem” (arete) uğruna olduğunda hoş karşılanabilir.³⁰

Eryksimakhos’un diyalogunda ise “eros” sadece insanlar için değil, diğer birçok şey için de söz konusu olup “eros” yalnızca insanların yüreğinde bulunmaz ve o yalnızca insana özgü bir güzellik tarafından uyandırılmaz. Aşkın beden durumuna göre değişiklik göstermesi ve sağlıklı bedende yer eden aşk başkadır, hastalıklı bedende yer eden başka şekilde kabul edilmesi dikkat çekicidir. Aşk ile ilgili uyumsuzlukların ortadan kaldırılması yerine uyumlarını sağlayabilecek bir duruma getirilmesi söz konudur. Bu uyum tıpkı gök cisimlerinin birbirine uyumu müzik ritimlerinin bir birbirine uyumu gibi ne kadar uyum var

²⁹ Platon Symposion. Çev. Eyüp Çoraklı. S. 45-47 Kabcacı Yay. İstanbul 2007

³⁰ Platon, *Symposion*, s.57-68

ise o kadar mükemmellik vardır anlayışına götürür bizleri. Yine bu âlemde varlıkların zıtlıkları ile kaim olması dolayısıyla bu zıtlıkların birbirini ortadan kaldırmasından ziyade birbirlerine uyum sağlaması ile varlığını devam ettirmesi dikkat çekicidir. Bu yönüyle burada aşka verilen anlam bir takım maddi varlıklardan analogilerle sergilenmektedir. Demek ki, “eros” daha ziyade “logos” yönüyle ele alınmaktadır.³¹ Aşkın bu yönüyle toplumsal bir işlevi de söz konusu olup zıtlıkların birbiriyle uyumu ve birbirlerini arzulaması bağlamında toplumun da fertlerinin birbirinden farklı olması ve doğal olarak bir uzlaşma ve arzı yönüyle bir düzenin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Burada da aslında aşkın “nous” yönünden ziyade antropomorfik bağlamda “logos” yönüne değinilerek pragmatik değerinden bahsedilebilir.

Aristophanes de diyalogunda aşkın metafizik boyutundan ziyade fiziksel yönüne yani tanrısal boyutundan insanî boyuta indirilmesi ile dikkat çekmektedir. Öyle ki o, “eros”u “tanrıların en insancılı” olarak düşünmektedir. Aslında bu temellendirme Hristiyanlıktaki “sevgi” anlayışını da anımsatmaktadır. Aşkın insan doğasının bir parçası olması, dolayısıyla insana hasredilmesi yönüyle İsa ile Tanrı arasındaki bir bağ gibi değerlendirilebilir. Ancak burada inananların bağlanma duygusu sadakat duygusundan ziyade korkudan ve minnetten kaynaklanır. Nihayetinde düşünüş hikâyesi öncesi baştaki doğamız bir bütündü, aşk da bu bütünlüğü arzulamak ve aramaktır. Tanrılara karşı saygılı olmazsak tekrar iki parçaya ayrılma korkusu öne çıkar. “Aşk” ise insanı bütünlemenin ve birliğe ulaşmanın ve böylece mutlu olmanın tek imkânıdır.³² Bu yönüyle aşkın “logos” yönü dikkat çekmekte olup gerek maddi gerekse manevi korku ve kaygılar dolayısıyla insanın bir takım çekincelerinin olması onu doğal olarak aşk ve bütünleşme denkleminde götürmektedir.

Agathon diyalogunda “eros”un daha farklı bir yönüne dikkat çeker ve varlık bağlamında felsefi bir boyutundan bahseder. Burada eros, hem aşk hem de sevgi olarak kullanılır. Öyle ki, bir varlık olarak “eros” tanrılar arasındaki en mutlu, en genç ve kral olan bir Tanrı’dır. “Eros” yoluyla yönelinen güzellik deneyiminin zorunluluktan kurtarıcı bir özelliği olup estetik ve etik arasındaki bağı yoluyla tanrılar ve insanlar arasında “güzel şeyleri sevmekten kaynaklanan bütün iyilikler” ortaya çıkar. Bu nedenle “eros” “içimizdeki yabancılığı boşaltan, bizi içtenlikle doldurup taşıran” bir Tanrı’dır. Duyarlılık, zariflik, estetiklik, adalet, ölçülülük, cesaret, bilgelik ve şairlik “eros”u “eros” yapan özelliklerdir. Burada “eros”un felsefi bakımdan en önemli özelliği onun bir kimsenin var olmasını ve başkalarının onun var olduğunun farkına varmasını sağlayan Tanrı olmasıdır.³³

Sokrates’in “aşk” hakkındaki diyalogunda kendisinden öncekilerden farklı olarak Diotima’nın düşünceleri bağlamında yola çıkarak “aşk şeylerin aşkıdır” fikrini öne sürer. Bu şeyler bir âşğın ya da “eros”un “kendisinde eksikliğini duyduğu güzellik iyilik gibi şeyler olup onlara duyulan arzu, hayranlık ve tutkudur. Diotima’ya göre “Daimon” tanrısal bir varlıktır. Eski Yunan’da bütün tanrısal varlıklar Tanrı ile ölümlü arasındadır. Diotima’ya göre bir ara varlık olan “eros” yoksulluk ve zenginlik, ‘yoksulluk’ ve sahiplik, ölüm ve yaşam, tanrısal bir kimse “daimonio”s ve sıradan bir kimse” banausos”, bilgelik ve cehaletin arasında

³¹ Platon, *Symposion*, s.69-78

³² Platon, *Symposion*, s.79-91

³³ Platon, *Symposion*, s.101-108

bulunur. İşte buradan hareketle Sokrat, “eros” ile ilgili hem ölebilen hem de öldürücü bir güç, hem yeniden dirilebilen, tekrar hayata döndürücü “bir” olması bağlamında Tanrıların insanlarla ilişkisini sağlayan bütün evreni birbirine bağlayan aracı, başka bir deyişle, “daimon”dur.

Sokrat aşkın pratik yönüne de dikkat çekerek onun deneyimi “ideye” başka bir deyişle “düşünceye” doğru itici güçtür. Güzel bir bedeni beğendiğimde, belki ilk başta bu fark edilmeyebilir ancak gerçekte güzellik idesine doğru bir devinim içine sürüklenebilir.³⁴

Alkibiades “aşk” konusundaki deliliği ve aşığına bağlılığı yönüyle dikkat çekmekte olup onun nazarında “aşk” tuhaftır. Tuhaflık, bilindik bir yere yerleştirilememekten kaynaklanır. Bu nedenle “eros” yönetilemezdir. Hatta “aşk” öyle tuhaftır ki, daha önce Pausanias’ın dediği gibi bir ilişkide âşık kim, sevgili kim, buna bile karar verebilmek çok güçtür. Sokrates’in “eros”a benzer şekilde tuhaflıklara sahip olduğunu düşünen Alkibiades Sokrates’in bu tuhaflıklarının sıralanamayacak kadar çok olduğunu bildiği için onun yalnızca benzetmelerle betimlenebileceğini söyler.³⁵

Geçmişten günümüze birçok kutsal ve kutsal olmayan dinde insanların gerçek mutluluğa ulaşmalarında en önemli unsurlardan biri sevgidir ki bu unsura antik Yunan mitolojilerinde farklı isimlendirilme ve özellikler verilmesi söz konusudur. Eski Yunan dilinde aşk veya sevgi için “agape, philia, storge ve eros” kavramları kullanılmaktadır. “Storge” aile sevgisini, “philia” arkadaşça sevgiyi, “agape” gerçek aşkı, “eros” ise tutkulu aşk demektir. “Eros”un “agape”den farkı, ilk görüşte duyulan aşkı, tensel çekimi, karşıdakini arzulamayı ifade eder ki bu da onun maddi boyutunu gösterir. “Eros”, Yunan mitolojisinin herhangi iki karakteri arasında bu çekimi ansızın oluşturabilen Yunan Aşk Tanrısı’dır. Antik “eros” tasvirlerinin içinde lir, flüt, horoz, gül ve yunus balıkları da bulunur ki bunlar “eros”un sembolleridir. Aşk ateşini, bazen ok ve yayla (aşk acısı), bazen de elinde tuttuğu meşale (yakıcı aşk) ile ölümlüler kadar ölümsüzlerin de yüreğine düşürebilen sadece “eros”tur.³⁶ Bu mitolojide sevgiyle özdeşleştirilen tanrıların ontolojik ve epistemik farklı özellikleri vardır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Platon’un da anlayışında sevginin maddi ve manevi anlamda farklı şekillerde anlamlandırılması söz konusudur. Ancak sevginin maddi olsun manevi olsun bir arayış olması dikkate değerdir. İşte bu yönüyle sevgi kişilerin durumuna göre “logos” veya “nous” olabilir. İslam kültüründe felsefede ve tasavvufta birçok kez sevginin “nous” (gönül) yönünden bahsedilmekte olup örneğin tasavvuftaki Allah sevgisi (muhabbetullah) sevginin “nous” yönüne izafe edilebilir. Sevgi, bir itici güç ve yaptırım unsuru olup insanların yaptıkları tüm davranışlarda temelde yer alması onun pratik ve faydacı yönünü göstermektedir.

Örneğin Hristiyanlığın her türlü nesneye karşı sevgiyi bir iman konusu olarak algılamasıyla birlikte, Tanrı’nın emri olan sevginin yerine getirilmemesi ve sevgi ile bağdaşmayan, Tanrı’nın insanlardan istediği her şeyin zıddı olan davranışlarda bulunulması durumunda bile Tanrı’nın insanı seveceğini ve affedeceğini ifade etmesi, mutlaka bir eylem

³⁴ Platon, *Symposion*, s.123-159

³⁵ Platon, *Symposion*, s.165-183

³⁶ <http://yunanmitolojisi.com/tags/ask-tanrиси.html> (22.06.2018)

gerektirdiğini ortaya koyduğumuz sevgi anlayışının günlük hayata yansımada eksikliklere neden olmaktadır.³⁷ Doğal olarak bu anlayış bu kutsal dinde pratik yönüyle ön plana çıktığı gibi arka planında “nous” a işaret etmektedir. Çünkü insanın doğası gereği kendi menfaati ile çatışan durumlarda sevgi prensibini geçici olarak bir kenara bırakması, Hıristiyanlıktaki Tanrı’nın sevgisi ve affi anlayışından dolayı insana bir yükümlülük getirmemektedir. Hıristiyanlığa göre her ne olursa olsun Tanrı’nın insanı seveceği ve affedeceği anlayışı sevgi kavramının günlük hayatta uygulanışını zorlaştırmaktadır. İslam’da sevgi anlayışı ise tamamen ortaya konulan eylemlerle ilişkilendirilmiş, Allah insanları sevdiğini onları yaratmakla ortaya koymuştur. Bu yönüyle sevgi, ontolojik bağlamda “nous” ile epistemik bağlamda ise “logos” la ilintilenebilir. Her iki dinde de Tanrı’nın sevgisini kazanmak asıl gaye olup bu gayeye ulaşabilmek için ise tüm varlıklara karşı sevgi kavramının gerekir. Böyle bir sevgi anlayışı da insanların ve toplumların birbirini sevmesine ve huzurlu, refah içinde yaşayan bireylerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Hıristiyanlıktaki Tanrı’nın şartsız sevgisi ve affi anlayışı diğer insanlara karşı gösterilmesi gereken sevgi temelli davranışların aksamasına neden olmakta İslam ise bu hususta, insanların diğer insanları sevmeleri ve bu sevginin gerektirdiği davranışlarda bulunmalarının yaptırımını olarak, insanın asıl hedefi olan Allah’ın sevgisini göstermektedir. Çünkü insanların sergilediği sevgiye dayanmayan davranışlar, Allah’ın sevgisinin kaybedilmesine sebep olmaktadır.³⁸ Bu bağlamda sevginin bir yönüyle maddi boyutu ön plana çıkarken diğer bir yönüyle manevî boyutu ön plana çıkmaktadır. Örneğin sevginin toplum hayatını düzenleyen prensipler arasında yer alması onun hem pratik hem de maddi boyutuna işaret ederken Allah’a karşı muhabbet, tutku minnet sadakat gibi yönleri ise içsel ve manevi boyutunu ön plana çıkartır. Ayrıca gerek antik Yunan mitolojisinde gerekse farklı kültürlerde sevgi ile özdeşleştirilen tanrıların bir takım heykellerinin yapılması onların bir anlamda fiziksel bir anlam yüklenilmesi işaret eder. Yukarıda değindiğimiz Platon’un Sempozyum adlı eserinde sevgi, aşk Tanrısı olan “Eros” un “psykhe” (nefs/ruh) ile ilintilenmesi sevginin manevi yönünü ifade etmekte olup bu ilintileme aşk, tutku ve arzu gibi kavramlarla ifade edilerek aslında sevginin bu anlamda “nous” yönüne yani ruhsal yönüne işaret eder. Ancak Platon bu eserinde farklı kişilerin ağızlarında kimi zaman da “eros” un maddi yönüne değinmekte olup bu da “eros” un bir takım tasvirlerinin yapılmasına ve onun estetik boyutuna işaret eder.

“Aphrodite” in doğuşu, mitolojide köpüklü dalgaların içinden çıkmasıyla tasvir edilir. Bu nedenle heykelerde, resimlerde Tanrıça “Aphrodite”, kaplumbağa ya da deniz hayvanlarından birisinin kabuğu üzerine basmış bir şekilde anlatılır ve doğuşuna gönderme yapılır. Güzellik ve aşk tanrıçası olması nedeniyle üzerinde şehvet uyandıracak ve tenini ortaya çıkaracak tüller, ipek dokulu kıyafetler; çeşit çeşit küpeler, bilezikler, kolyeler, nadide parçacıklardan oluşan kemerler ile anlatılır. “Aphrodite” bir ışık Tanrıçasıydı, göğün kızıydı, onun için ona “Urania Aphrodite-Göksel Aphrodite”, “Göğün Kızı” dediler. Platon Şölen diyalogunda buna değinir. Diğer “Afrodit” ten “Aphrodit Pandemos”, “Popüler Aphrodit”, “Halkın Afrodit”, kısacası “Orta mal” olarak söz eder. “Afrodit” bütün eğlencelerin,

³⁷ Ekici, Mustafa, Hıristiyanlıkta Ve İslam’da Sevgi (Basılmamış yüksek lisans tezi) Ankara 2006

³⁸ Ekici, Mustafa, Hıristiyanlıkta Ve İslam’da Sevgi (Basılmamış yüksek lisans tezi) Ankara 2006

düğünlerin, zevk ve içki törenlerinin tanrıçası olduğu için bizzat düğünlerde bulunurdu. “Afrodit” evlenmelerin çoğalmasına yardım ederdi. “Aşk” denildiğinde insanın aklına sevinç, sevgi, güzellik ve mutlulukla birlikte “afrodit” ile “eros” gelir.³⁹ “Afrodit” fiziksel sevgiyi simgeler, İnsan toplumlarını çoğaltmaya çalışan bir tanrıça olduğunu ifade etmek için, mersin ağacı, elma, nar gibi çekirdekli meyveler ile güvercin, tavşan, serçe, kuğu gibi kuşlar da ona adanmıştır.⁴⁰

“Logos”; konuşma, açıklama, hesap, akıl, tanım, söylenen veya konuşulan şey. Söz, dil, söyleme, ifade anlamlarına gelir.

Platon, bir kimsenin bildiği şeyin bir açıklamasını veya hesabını (logos) verebilme kabiliyetini hakiki ve doğru bilginin (episteme) bir karakteristiği olarak belirtir. “Logismos”, dışsal bir görünüş olan dil gibi bir zafiyettir, ruhun kendisine yakın olmayan diyarlarla alışverişinin bir göstergesidir.⁴¹

Biz burada “logos”u sevgi ve cinsellik bağlamında yorumlayacağız. “Logos”, insanın ifade etme biçimidir. Sevgi ve cinsellik bir ifade etme biçimi olarak ele alındığında aşkın izafi bir biçimde kendini sergilemesidir. Cinsellik ve sevgi göreceli bir biçimde kendini açığa vurur. Diğer yandan “nous”u aşk kavramı çerçevesinde ele alacağız. “Nous”, tin ve gönül anlamında kullanılır. İçsel bir anlama sahiptir. Aşkın ifadesi “logos” ile cinsellik ve sevgiye dönüşürken aşkın kendisi bir “nous” özelliği taşır. Çünkü “aşk”, mutlak güzellik anlamında kendini ifade edemez. “Aşk”, mecazlarla ve düşünce güzelliği anlamında dile gelir.

Günümüz dünyasında cinsellik, sevgi ve aşk tamamen birbirinden ayrılmıştır. Nasıl ki düşüncede “logos”un yani epistemik olanın hâkimiyeti varsa aynı şekilde sevgide de cinselliğin hâkimiyeti vardır. Modern hayatta aşk denildiği zaman cinsellik veya basit bir sevgi anlaşılmaktadır. Bunun nedeni “logos”un “nous”tan kopması gibi cinsellik ve sevgide mutlak güzelliği sembolize eden aşktan kopmuş olmasıdır.

“Nous”; tin, akıl, tinsel veya manevi kudret, mana, gönül, yürek, derun, deruni anlayış ve kavrayış kabiliyeti anlamlarına gelir. “Nous”, düşünme ve duyuma karşıt olarak sezgi, sezıştır. Konuşmaya dayalı, adım adım ilerleyen akıl-yürütmeye karşıt olarak anlık kavrayıştır.

Plotinos da biri anlık sezgiye dayalı ve öteki adım adım ilerleyen konuşmaya dayalı olmak üzere iki tip entellektüel etkinliği birbirinden ayırt eder. Bunlardan birincisi “nous”tur. Fakat “noesis”e saflığı içerisinde sahip olmayız. “Noesis” bir birlik görürlüktür, “noesis”in bizdeki yansıması olan “logismos” ise çoklukla ilgilenir ve insan bizim “noesis” taklidimiz olan toplamadan ve bölmeden kendisini ne kadar kurtarır ve bunların yerine zatın[in] bir temasına ne kadar dönerse, “nous”un hakiki işleyişine bizzat o kadar özümseiyor olacaktır.⁴²

³⁹ HAMILTON, *Mitologya.*, s.20

⁴⁰ <http://www.yumuktepe.com/ask-ve-sevgi-tanricasi-aphrodite-afrodit-sahin-ozkan/> (22.06.2018)

⁴¹ PETERS, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2004, s.254

⁴² PETERS, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2004, s.274

Burada üzerinde duracağımız asıl konu, “cinsellik, sevgi, aşk” kavramlarını “logos” ve “nous” kavramları içinde değerlendirmektir. Öte yandan cinselliğin fizik, sevginin epistemolojik, aşkın metafizik boyutunu ele almaktır. İnsanın, biri bedensel diğeri ruhsal iki yönü vardır. Fakat bu iki yönün birleşimi olarak insandır. Bu iki yönü mutlak anlamda birbirinden ayırmak bizi yanlış değerlendirmelere götürür. İnsanın bedenen sahip olduğu özelliklerin ruhi tezahürleri varken ruhen sahip olduğu özelliklerin de cismani tezahürleri vardır. Cisim ruhun varoluş zeminidir. Cisimde varolan her görünüşün ruhta bir aslı vardır. Bu yönüyle beden görüngünün mekânı iken ruh asıl olanın mekânıdır. Fakat aralarında ruh ve beden arasındaki bağlantıyı sağlayan bir geçişkenlik vardır. Bu bağlamda cinsellik bedene ait olan bir özellik olmasına rağmen içinde aşkı barındırır. Bu ikisi arasındaki bağı sağlayan ise sevgidir. Cinselliği sadece bedensel bir edim olarak görmek sevginin ve aşkın önünü kapatmaktır. Bu bir nevi tenselliğe bağlanmaktır. Tensellikten tinselliğe doğru olan yolculukta ne sadece tenselliğin ne de sadece tinselliğin tek başına yeterli olmadığını bilmek gerekir. Yalnızca tenselliği merkeze almanın tam tersi tinselliği merkeze almakta ayrı bir problemidir. İnsanın doğası mutlak güzellik aşamasına tek tek güzel olanlar aşamasından başlar ve aşama aşama düşünce, eylem güzelliği ile olgunlaşıp mutlak olan güzelliğe ulaşabilir. İnsan için fizik zemini olmayan bir aşktan bahsetmek zor görünmektedir. İnsan, mutlak güzellik aşamasından başlayamaz. Bütün olarak mutlak güzeli idrak edemez. Fakat mutlak güzelin tohumları insanda mündemiçtir. Ancak zaman içinde kemale doğru bir yolculuk yaparak bu güzelliğe ulaşabilir.

Sonuç

İnsanoğlu hakikate hangi yollarla ulaşabilir? İnsanın kemale ulaşmasının yolu nedir?

İnsanın iki türlü olgunlaşması vardır. Bunlardan ilki alelade insanlık gelişimi diyebileceğimiz günlük hayatta yaşadıklarımızın bizi olgunlaştırmasıdır. Bu olgunlaştırma sürecinde hayat içinde yaşadığımız bütün olumlu ve olumsuz olaylar bizi olgunlaştırır. İnsanı diğer insanlarla yaşadığı tecrübeler olgunlaştırır. Yaşadığımız acı ve mutluluklar insan olmağımıza her aşamada bir şeyler katar. İkincisi ise özelde yaşadığımız aşk halinin bizi olgunlaştırmasıdır.

Diğer yandan insanın birbiriyle bağlantılı iki tür gelişimi vardır. İlki zihinsel gelişim ikincisi ise duygusal gelişimdir. Bu iki gelişim arasında doğrudan ve dolaylı bağlantılar vardır. Zihinsel gelişim duygusal gelişimi besler duygusal gelişim zihinsel gelişimi tetikler. İnsan olmağın kemali bu iki gelişim türünün bütünlüğüne bağlıdır. Bu iki gelişimden ilki akla dayalı olan felsefe, ikincisi ise maneviyata yani duyguya dayalı olan aşktır.

Akıl ve aşkı mutlak anlamda keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Aklın ne kadar gelişmiş ise aşkında o oranda gelişmiş olacağı bir gerçektir. Az gelişmiş ve çok gelişmiş bir aşk olabilir mi? Az gelişmiş akıl veya çok gelişmiş akıldan bahsedebiliyorsak aşk içinde aynı şeyi söyleyebiliriz. Aşkın ufku aklın gelişmişliği ile orantılıdır. Bunun tersi de geçerlidir; aklın ufku aşkın gelişmişliği ile orantılıdır. Fakat bu noktada insanların yaratılış istidatlarının farklı farklı olduğunu unutmamak gerekir. Her insan kendi istidadını ne aşkta ne de akılda aşamaz. Bu sebeple insanın kemali noktasında son aşama aşktır. Yani her insanın istidadına göre akıl ile başlayan ve devam eden hakikat yolculuğunun son yani kemal aşaması

aşktır. Fakat bu aşama her insanda farklıdır. Burada farklı olan aşk değil aşkın tecelli ettiği insandır.

KAYNAKÇA

- ADAMSON,P., TAYLOR,R.C. (2008). İslam Felsefesine Giriş, Çev: Cüneyt Kaya, Küre Yayınları, İstanbul.
- EKİCİ, Mustafa. (2006). Hıristiyanlıkta Ve İslam'da Sevgi (Basılmamış yüksek lisans tezi) Ankara.
- GÜRER, Betül. (2017). Ahmed Yesevî'nin Dîvân-I Hikmet'i Ekseninde Tasavvufi Düşüncede İlahi Aşk, Bilig, KIŞ/2017/SAYI 80,17-41.
- GÖRKAŞ, İrfan. (2016) Halveti Halifesi Yozgatlı Büyükşeyh Ahmet Efendi'de Aşk Kavramı, <https://bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/cilt4/445-456.pdf> (22.06.2018).
- HAMILTON.E., (2016). Mitolojya, Varlık Yayınları, Çev: Ülkü Tamer, İstanbul.
- MAY, Rollo. (2016). Aşk ve İrade, Çev. Judit Namer, İstanbul, Okuyan Us Yay.
- PETERS, Francis E. (2004). Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü, Çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2011). Three Dialogues: Protagoras, Philebus, and Gorgias. Tr. by Benjamin Jowett. s. 15, New York:2011 Cosimo.
- PLATON, (2007). Symposion. Çev. Eyüp Çoraklı. S. 45-47 Kabalcı Yay. İstanbul.
- PLATON, (2005). Şölen. Çev: Cüneyt Çetinkaya, Bordo-Siyah Yayınları, Dünya Klasikleri-Felsefe, İstanbul.
- TAŞDELEN, Vefa. (e.t.2018) Bir Güzellik Ve Sevgi Felsefesi: Platon'un Şölen Diyalogu ile Fuzûlî'nin Leylâ Ve Mecnun Mesnevîsinin Karşılaştırılması. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads> (22.06.2018).
- VEYSAL, Çetin (e.t.2018) Cinsellik, Sevgi Ve Aşkın Diyalektiği (<http://www.flfsdergisi.com/sayi9/49-76.pdf>) (22.06.2018).
- <https://www.communio-icr.com/articles/view/eros-and-agap-the-divine-passion-of-love> (Eros and Agape: The Divine Passion of Love -Ysabel de Andia. (22.06.2018).
- https://www.mcleanbible.org/sites/default/files/MultiplyResources/Chap3/GreekWordsforLove_WS_Chapter3.pdf) (22.06.2018).
- <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/a%C5%9Fk1> (22.06.2018).